

9. POLITIKA ROVNÝCH PŘÍLEŽITOSTÍ VE VZDĚLÁVÁNÍ

Ing. Petr Pavlík, Ph.D. a Mgr. Irena Smetáčková

Všechny předcházející kapitoly zdůrazňovaly úlohu vyučujících v prosazování rovných příležitostí dívek a chlapců ve vzdělávání. Učitelky a učitelé jsou skutečně **klíčovými aktéry**, bez nichž se nemůže podařit zvýšení genderové rovnosti. Jejich možnosti jak přispět k bourání genderových stereotypů by však měly být podporovány širšími strukturami a mechanismy. Vznik těchto struktur je závislý zejména na politické vůli. Resort školství je velmi složitý a ze své podstaty tíhne k opatrnosti a setrvačnosti. **Má-li se tedy některá jeho oblast změnit, jsou nutné nejen aktivity konkrétních pracovníků a pracovníc, ale také vytvoření institucionálního prostředí, které by tyto změny umožňovalo či přímo podporovalo.** Relevantními institucemi jsou vedle celé vlády a Parlamentu ČR zejména Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT), jím přímo řízené organizace (např. Česká školní inspekce, Výzkumný ústav pedagogický či Národní ústav odborného vzdělávání) a zřizovatelé škol.

Vládní politika rovných příležitostí

Česká republika se v rámci přístupového procesu k Evropské unii zavázala k prosazování rovnosti žen a mužů ve společnosti. Povinnosti v této oblasti jí zůstaly i jako člence Evropské unie. Koordinací politiky rovných příležitostí vláda pověřila Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV), které zřídilo oddělení pro rovné příležitosti mužů a žen. **MPSV spolupracuje s jednotlivými ministerstvy při formulaci dokumentu Priority a postupy vlády při prosazování rovnosti mužů a žen.** MPSV následně dohlíží na realizaci dané politiky a na konci každého kalendářního roku shromažďuje z jednotlivých ministerstev informace o míře jejího plnění. Uvedený dokument představuje každoroční předsevzetí vlády v oblasti rovných příležitostí. V dokumentu jsou obsaženy různé cíle, konkrétní kroky a opatření, které mají vést k rovnosti žen a mužů. Mezi nimi jsou například závazek mediálního informování o rovných příležitostech či návrhy legislativních úprav. Vedle vládního dokumentu existují obdobné dokumenty resortní, v kterých si jednotlivá ministerstva stanovují úkoly v oblasti rovných příležitostí pro následující období.

MPSV je jediným ministerstvem, které disponuje celým oddělením pro rovné příležitosti mužů a žen. Na ostatních ministerstvech je agenda rovných příležitostí zajišťována jedním pracovníkem či pracovníci na poloviční úvazek. Tito **koordinátoři a koordinátorky pro oblast rovných příležitostí žen a mužů** mají v rámci jednotlivých institucí velmi různorodé postavení a disponují odlišnými pravomocemi. Někteří jsou umístěni v personálních odděleních, pozice jiných je svázána s obsahově vzdálenými pracovišti. To snižuje jak možnost jejich vzájemné spolupráce, tak i účinnost jejich aktivit v rámci jednotlivých resortů. Navíc problematika rovných příležitostí je velmi obsáhlá a agenda s ní spojená se jen stěží může úspěšně řešit v rámci jednoho polovičního pracovního úvazku. Z toho vyplývá, že hlavní článek v prosazování politiky rovných příležitostí na jednotlivých ministerstvech bývá obvykle slabý.

Dalším orgánem, který napomáhá při prosazování genderové rovnosti, je **Rada pro rovné příležitosti žen a mužů**. Ta představuje poradní orgán vlády složený ze jmenovaných zástupců/kyň ministerstev a nevládních organizací. Rada projednává a formuluje podněty k různým tématům, která se dotýkají rovnosti žen a mužů, a ty předkládá vládě. Jak již bylo řečeno, jedná se však pouze o poradní orgán, a tak vláda nemusí návrhům Rady vyhovět.

Politika rovných příležitostí ve školství

V resortu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy je politika rovných příležitostí žen a mužů zajišťována několika mechanismy. Ačkoliv přijímání politických rozhodnutí v této oblasti podléhá přímo ministryni školství, z obsahového hlediska spravuje agendu rovných příležitostí **koordinátor/ka pro oblast rovných příležitostí žen a mužů**. Výkon této funkce je limitován polovičním pracovním úvazkem, v druhé polovině se koordinátorka věnuje zcela jiné problematice. Z organizačního hlediska je koordinátorka zařazena do odboru organizačně správních činností a dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků a v jeho rámci do oddělení dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků. Toto zařazení přináší omezené pravomoce a je spolu s nízkým pracovním úvazkem překážkou v rozvíjení agendy rovných příležitostí. Za limit může být považována také obtížná koordinace aktivit napříč jednotlivými odbory MŠMT. Problematika rovných příležitostí je z principu interdisciplinární, zasahuje mnoho různých oblastí, které jsou odděleně řešeny jednotlivými pracovišti. Pokud organizační umístění koordinátorky znemožňuje, aby bezprostředně komunikovala se všemi pracovišti a měla možnost dohlížet na naplňování principů rovnosti, snižuje se tím efektivita celé její funkce. Z výše uvedeného vyplývá, jak relativně malý význam vedení MŠMT genderové rovnosti přikládá. Jestliže by se jednalo o prioritní oblast, byla by jistě větší pozornost věnována právě institucionálnímu zajištění této agendy a alokování dostatečných zdrojů (lidských i finančních).¹

Koordinátorka pro oblast rovných příležitostí žen a mužů stojí v čele **pracovní skupiny pro rovné příležitosti mužů a žen**. Tu tvoří zástupci/kyně několika odborů MŠMT a přímo řízených organizací. Celkem se jedná o 13 osob. Cílem pracovní skupiny by mělo být vyjadřovat se k materiálům připravovaným nebo předkládaným koordinátorkou a pomáhat prosazovat naplňování principů rovného zacházení na jednotlivých pracovištích.

Jak bylo uvedeno výše, vláda ČR i jednotlivá ministerstva včetně MŠMT každý rok připravují dokument **Priority a postupy v prosazování rovnosti žen a mužů**, a to jednak ve vládní, jednak v resortních verzích. MŠMT tento dokument vyhotovuje od roku 2002. Obsahuje řadu opatření týkajících se jak podpůrných aktivit (např. mediální prezentace, grantová politika, úpravy zákonů, školení pro pracovníky/ice MŠMT), tak aktivit bezprostředně orientovaných na školskou realitu. To se týká zejména vzdělávacích programů pro učitelky a učitele z praxe či pro výchovné poradkyně a poradce a dále zařazení genderové problematiky do rámcových vzdělávacích programů a navazujících

¹ *Obdobný přístup, který signalizuje nižší míru zájmu o téma, lze vidět například v problematice romských koordinátorů na krajských úřadech.*

cích materiálů. Hlavní opatření z resortního dokumentu jsou obvykle přenesena i do dokumentu vládního. Na konci každého kalendářního roku je hodnoceno, v jaké míře došlo ke splnění jednotlivých opatření, uvedených ve vládních dokumentech. Hodnocení provádí stejní lidé, kteří původní opatření formulují a jsou zodpovědní za jejich plnění. To vede k tomu, že hodnocení je v některých případech zkrleslé a výrazně pozitivnější, než jaká je skutečnost.

Ačkoliv k výběru, formulaci i naplňování opatření lze mít řadu opodstatněných výhrad, je patrné, že každým rokem dochází ke zkvalitňování práce v této oblasti. Rovnost žen a mužů se stává plnohodnotným tématem, kterému se začíná věnovat politická pozornost. Ke stavu, který je běžný v západních státech, máme však stále ještě dalekou cestu. K tomu, aby bylo naše přibližování k optimálnímu institucionálnímu, legislativnímu a finančnímu zajištění politiky rovných příležitostí co nejrychlejší, má napomáhat i jedna specifická aktivita nevládních organizací. Ty vydávají tzv. **Stínovou zprávu o prosazování rovnosti žen a mužů**. Jedná se o materiál, který jednou za dva roky informuje a hodnotí vývoj státních opatření v oblasti genderové rovnosti, a to jak souhrnně, tak ve vybraných resortech včetně MŠMT. Cílem stínové zprávy je ukázat alternativní pohled na dokument Priority a postupy při prosazování rovnosti žen a mužů, na jednotlivá opatření a jejich plnění. V roce 2004 byla vydána první stínová zpráva, v roce 2006 druhá (Pavlík 2004).

Legislativně jsou rovné příležitosti v rámci školství zajišťovány nadresortními zákony. Specificky se k této problematice vztahuje pouze jeden **Metodický pokyn k prosazování rovnosti žen a mužů**, který byl přijat v roce 2000. Pokyn byl v době svého vytvoření klíčovým počinem, v současnosti je však již spíše nevyhovující, neboť řada podstatných otázek v něm zůstává neřešena. Pokyn čeká na svoji aktualizaci a rozšíření, případně i na doplnění dalšími metodickými pokyny, které by se vztahovaly ke specifickým oblastem, jako je výchovné poradenství nebo tvorba školních vzdělávacích programů.

Cíl politiky rovných příležitostí ve školství

Za cíl politiky rovných příležitostí lze obecně považovat dosažení stavu, kdy ani dívky a ženy, ani chlapci a muži nebudou znevýhodňováni a jejich šance dosáhnout jimi zvoleného úspěchu budou shodné. I při tomto vymezení však zůstává ohledně cíle této politiky mnoho nejasného. Co přesně znamená rovnost žen a mužů?

Rovnost lze chápat jako stejnost výchozích podmínek (angl. equity). To znamená, že dívky a chlapci dostávají stejné úkoly a jsou hodnoceni stejnými měřítky, aby hodnocení bylo „spravedlivé“. Jiné pojetí spočívá v upřednostňování rovnosti ve výuce a jejich výsledcích (angl. equality). Za respektování současné odlišné životní zkušenosti dívek a chlapců umí tento koncept najít klíč, podle kterého budou dívkám i chlapcům poskytnuty ty nejlepší podmínky k dosažení školních výsledků odpovídajících jejich skutečným možnostem. Pojďme se nyní na oba přístupy podívat zblízka.

První koncept představuje **rovnost ve smyslu stejnosti výchozích podmínek**. Nerovnost v tomto pojetí znamená, že vůči dívkám a chlapcům jsou uplatňovány odlišné požadavky, řeší jiné úkoly a jsou hodnoceni podle různých kritérií. Pokud bychom vytvořili pro dívky a chlapce shodné podmínky (tj. měli by stejné úkoly a byli by poměřováni stejnými kritérii), nastane genderová rovnost. S tímto konceptem rovnosti operují například školy při přijímacím řízení, jak ilustruje výrok jednoho ředitele: „Já myslím, že u nás k žádným nerovnostem nedochází. Všichni uchazeči dostanou stejný test, mají stejný čas na jeho vyřešení a jejich odpovědi hodnotíme podle předem vytvořeného klíče. Tam není prostor na to, aby vznikaly nějaké nerovnosti. Všichni žáci si jsou rovni, a to, že mají jiné výsledky, je čistě jejich individuální věc.“ (Smetáčková 2005)

Proti tomuto pojetí rovnosti, ačkoliv je převládající, existuje mnoho výhrad. **Kritika se týká zejména předpokladu, že požadavky a kritéria mohou být genderově neutrální, respektive že nestejnými výsledky v případě nastavení shodných podmínek se již nemusíme zabývat.** Představme si například situaci, kdy máme tříleté, pětileté a osmileté dítě. Pokud jim dáme stejný úkol, například nakreslit dům, tříleté dítě v něm zcela jistě selže. Přitom však můžeme říci, že jsme nastavili rovné podmínky – všichni řešili stejnou úlohu. Na tomto triviálním případě vidíme, jak absurdní je tvrdit, že jsme nastavili rovné podmínky, pokud různé starým dětem zadáme stejný úkol. Podobně absurdní to je i v případě genderové rovnosti. Dívky a chlapci v současné společnosti procházejí velmi odlišnou socializací, která je vede k různým znalostem, dovednostem i zájmům. Jejich výchozí podmínky proto nikdy nejsou zcela shodné. Navíc školní situace mohou být ze své podstaty genderově zatíženy. Například test, který dětem zadáme, ačkoliv má pro všechny stejné znění, může být zaměřen na učivo, které více rozvíjíme u chlapců, může být formulován způsobem znevýhodňujícím dívky (např. v tzv. generickém maskulinu) a může být hodnocen podle kritérií, která vznikla na základě chlapeckých výkonů (např. kritéria oceňující zejména logické myšlení, k němuž vedeme přednostně chlapce). Tedy ani nástroje, které ve výuce používáme, nemusí být zcela „rovné“. Pokud se zkombinují odlišné výchozí znalosti a dovednosti žáků a žákyň s jednostranně orientovanými situacemi, vzniká logicky nerovnost. A to právě proto, že dívky a chlapci mají nastavené shodné podmínky.

Druhý koncept rovnosti se vztahuje k vyučovacímu procesu a ke školním výsledkům, které stojí na jeho konci. Na nich se poměřuje, zda se podařilo potlačit genderové nerovnosti. Podmínky a proces výuky by měly být v tomto pojetí maximálně přizpůsobeny dívčím a chlapeckým specifickým. Protože dívky a chlapci mají v důsledku převládající odlišné socializace různé životní zkušenosti, musí se průběh vzdělávání těmto rozdílům přizpůsobit. Jedině tak, že dívkám a chlapcům umožníme osvojovat si učivo způsobem, který ladí s jejich životními zkušenostmi, dosáhneme u jedněch i druhých stejných výsledků (ve smyslu na stejné úrovni).

I toto pojetí rovnosti má svá slabá místa. Výhrady vůči němu spočívají zejména v **obtížné obhajitelnosti před veřejností**, neboť je náročné vysvětlit, že jiné podmínky vedou k rovnosti výsledků. Dále se kritika upírá k riziku **konzervace stávajících genderových rozdílů**. Pokud k dívkám a k chlapcům přistupujeme rozdílně a vycházíme přitom z charakteru jejich dosavadní genderové socializace, můžeme se snadno dostat do začarovaného kruhu, kde svým přístupem rozdíl mezi chlapci a dívkami prohlubujeme. Je proto důležité toto snažení kombinovat s kritickým přístupem k genderovým rozdílům a neustále sebe i studující upozorňovat na to, že genderové odlišnosti nejsou univerzální a neměnitelné.

Na představená pojetí rovnosti se můžeme podívat ještě z hlediska dlouhodobých záměrů. První uvedený koncept rovnosti ve vzdělávání má za cíl **genderově neutrální výuku**, tj. výuku, v níž genderová příslušnost žáků/ů není vůbec tematizována, je nepodstatná. Neutralita ovšem často spočívá v přizpůsobení jedné skupiny (obvykle dívek) pravidlům a nárokům, která jsou formulována pro druhou skupinu (obvykle pro chlapce). Druhý koncept rovnosti proto přichází s cílem **genderově citlivé výuky**. Ta vychází ze specifčnosti životní reality dívek a chlapců a tu zohledňuje při vzdělávání. První a druhý přístup se mohou a mají kombinovat – v první etapě našeho snažení o genderově rovnou školu nejprve provádíme genderově citlivou výuku a následně přejdeme k výuce genderově neutrální, která představuje náš konečný cíl.

Když se začala učitelka Tereza Kotrbová zamýšlet nad rozdíly, které vnímala mezi chlapci a dívkami v některých předmětech, musela konstatovat, že navzdory poměrně pěkným známám má dojem, že dívkám se méně daří ve fyzice, matematice a chemii. V těchto předmětech byl patrný větší zájem chlapců o výuku a jejich osvojování učiva probíhalo s větší lehkostí. Říkala si, čím by mohla dívkám tyto předměty zpříjemnit, učinit zajímavější a snad i přístupnější. Rozhodla se, že se více soustředí na výklad nové látky a že se bude snažit učivo vysvětlovat podrobněji. I nadále používala ve výkladu nové látky stejné příklady, ale ty popisovala do větších detailů v naději, že si je žákyně a žáci, kteří danou oblast neznají, budou umět představit. Při opakování v další hodině se však ukázalo, že zvolený postup nepřinesl žádný výsledek – většina dívek látku ovládala méně než většina chlapců. Když si prošla příklady, které se v těchto předmětech používají k výkladu nové látky, uvědomila si, jak vzdálené jsou tomu, co zná většina dívek. Většina dívek si nehraje s vláčky, nepozoruje auta, nezajímá se o letadla... Přitom však právě z tohoto prostředí příklady ponejvíce pocházejí. Usoudila, že používat stejné příklady pro dívky a pro chlapce není správné, protože pro jedny jsou to příklady známé z jejich vlastní zkušenosti, zatímco pro druhé jsou to příklady velmi vzdálené. V další hodině se tedy rozhodla použít ve výkladu příklady nové. Každý poznatek se snažila doprovdít několika různorodými příklady. Z nich se některý týkal dopravního prostředku, jiný přírody, další chodu věcí v domácnosti atd. Každý příklad mohl oslovit jiného žáka či žákyni – a to právě toho/tu, pro kterého/ou byl příklad známý z jeho/její vlastní životní zkušenosti. Už během samotného výkladu pozorovala učitelka Kotrbová velikou změnu – většina dívek se zdála být více zaujata, kladly otázky a snažily se samy navrhnout další příklady z oblastí, které znají. A změna příkladů se projevila i ve znalostech, které děti ukázaly v následujícím opakování.

Genderově citlivá škola

Škola je instituce, která ze své podstaty může usilovat o odstraňování různých druhů nerovností, včetně nerovností genderových. Není však snadné, aby toto úsilí došlo úspěšného naplnění. Tomu brání setrvačnost školy a velká zahlcenost vyučujících dalšími aktivitami. Významnou překážkou je také skutečnost, že děti jsou ovlivňovány nejen školou, ale i rodinou, médii, vrstevníky, kteří mohou působit proti záměrům školy. Posun, který u dětí způsobí škola, může být následně snížen vlivem ostatních prostředí a interakcí. Žádné z těchto omezení by však nemělo být důvodem k tomu, aby škola na požadavek prosazování rovnosti dívek a chlapců rezignovala.

Abychom mohli konkrétní školu považovat za genderově citlivou, měla by se ve svém celkovém přístupu i dílčích aktivitách soustřeďovat na **respektování individuálních dispozic každého žáka a žákyně**. Pokud jsme ve svém postoji k nim ovlivněni genderovými stereotypy, hrozí, že budeme podporovat rozvoj pouze těch jejich osobních dispozic, které jsou s obvyklými ženskými a mužskými charakteristikami v souladu. Charakteristiky, které jsou genderově netradiční, budeme přehlížet, nebo dokonce potlačovat. Tím však způsobíme, že se dívky a chlapci budou rozvíjet pouze omezeným způsobem.

Genderově citlivá škola tedy přistupuje ke každému člověku bez ohledu na apriorní a všeobecná očekávání, která spojujeme s ženami/dívkami a s chlapci/muži. Genderově otevřený a korektní přístup se projevuje jak v bezprostřední komunikaci s nimi, tak i v zadávání školních úkolů a jejich hodnocení. V souladu s tím jsou studující vedeni k respektu k různým životním stylům a dráhám a zároveň jsou schopni si i pro sebe optimální životní dráhu zvolit. Výsledkem takového pedagogického působení je, že dojde k **využití osobního potenciálu každého člověka**. To vytváří podmínky jednak pro spokojeně a úspěšně prožitý život každého z nás a jednak pro společenský i ekonomický benefit. Rovnost žen a mužů je tedy nejen ústřední prioritou každé společnosti, která se chce považovat za demokratickou, ale navíc díky tomu, že každý člověk – muž i žena – se věnuje té oblasti, k níž má nejlepší předpoklady, vede i k celospolečenským, hospodářským vyjádřitelným ziskům.

Genderově citlivé aktivity ve vzdělávání – zahraniční i české zkušenosti

Jak bychom mohli konkrétně postupovat, jestliže bychom chtěli naší výukou podporovat genderovou rovnost? Inspiraci je možné najít v již existujících aktivitách a programech, které se využívají v zahraničním školství a začínají se postupně prosazovat i v českých školách. Zde si uvedeme několik programů, které se vztahují ke třem významným oblastem – vzdělávání vyučujících, učebním materiálům a volbě povolání. Tyto oblasti představují nejdůležitější pilíře snažení škol o rovné příležitosti žen a mužů.

První oblast se týká **vzdělávání učitelek a učitelů**. Silnou překážkou v prosazování genderové perspektivy do výuky je malé povědomí vyučujících. Na pedagogických fakultách dosud neexistuje žádný povinný předmět, který by se genderové problematice věnoval, a i nabídka nepovinných předmětů je velmi omezená. Začínající učitelé a učitelky tedy často přicházejí do praxe, aniž by věděli, co se pod pojmem gender skrývá, proč jsou důležité rovné příležitosti žen a mužů a jak konkrétně je mohou naplňovat. I v systému Dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků (DVPP), ve kterém představuje MŠMT garantované vzdělávací kurzy pro vyučující v praxi, jsou kurzy k genderové problematice nabízeny pouze ojediněle. Postupně se však situace začíná měnit a téma rovnosti žen a mužů do vzdě-

lávání učitelů/ek proniká. V menší míře kurzy k této problematice nabízejí státní organizace (Národní institut pro další vzdělávání, Institut pedagogicko-psychologického poradenství aj.), širší nabídka je na straně nevládních organizací (Nesehnutí, Gender Studies, Otevřená společnost atd.).

V zahraničí je naopak běžné, že vyučující se s genderovou perspektivou povinně setkávají již v rámci přípravy na povolání a dále mají možnost své poznatky prohlubovat a aktualizovat v kurzech pro učitele/ky ze škol.

Druhá oblast se dotýká **učebnic a učebních pomůcek**. Vyučující, kteří se rozhodnou (ba dokonce mají za povinnost) začleňovat do své výuky genderovou perspektivu, by měli mít k dispozici různé učební materiály, které tento cíl podporují. V českém prostředí je dosud těchto materiálů velmi málo a navíc vznikají nikoliv z podnětu MŠMT, ale častěji nevládních organizací. Jmenujme dva texty – jeden je určen pro studující, nazývá se **Průvodce na cestě k rovnosti žen a mužů** a vydalo jej občanské sdružení Nesehnutí v roce 2004. Druhý materiál je určen pro vyučující, pochází ze stejné edice jako tato příručka a jmenuje se **Gender ve škole: příručka pro vyučující předmětů občanská výchova, občanská nauka a základy společenských věd na ZŠ a SŠ**. Tato příručka obsahuje 12 kapitol, které nabízejí genderově relevantní informace k obvykle vyučovaným tématům. Dále zahrnuje 50 aktivit pro žáky/ně, kterým chceme pomoci osvojit si genderovou perspektivu. V dohledné době budou jistě vznikat i další učebnice, příručky a pomůcky.

Inspirací ze zahraničí by pro nás mohly být jednak různé atypické materiály, jako například videofilmy nebo společenské hry představující žákům/yním zajímavou formou jednotlivé oblasti rovnosti žen a mužů. Dále by bylo důležité, aby se do přípravy učebnic a učebních pomůcek více zapojilo MŠMT, a to ve dvou rovinách. Jednak aby dávalo podněty ke vzniku těchto materiálů (zpočátku například ve formě veřejných zakázek či grantových soutěží), jednak tím, že by při udělování schvalovacích doložek učebnicím byla explicitně hodnocena jejich genderová korektnost. MŠMT by k používání ve školách mělo doporučit pouze takovou učebnici, která je výborná nejen z odborného a pedagogického hlediska, ale také z hlediska genderové rovnosti. V tomto ohledu již MŠMT začalo v roce 2004 činit některé kroky, přesto však bohužel dosud odborně kvalifikované posuzování učebnic z genderové perspektivy neprobíhá.

Třetí oblast se vztahuje k **podpoře nestereotypní volby další vzdělávací a pracovní kariéry**. Cílem genderově citlivé výuky je, aby si žáci/kyně osvojili nestereotypní, genderově citlivý způsob uvažování o sobě i o druhých. To by v konečném důsledku mělo vést ke změně jejich chování vůči druhým lidem a k otevřenému přemýšlení o vlastní životní dráze, včetně volby povolání. Aby tento cíl byl skutečně naplněn, existují v zahraničních školských systémech specifické programy pro rozšiřování žákovských znalostí a postojů vůči různým povoláním. Tyto programy jsou vesměs zaměřeny na docházení do těchto zaměstnání, vedení rozhovorů s vyškolenými zaměstnankyněmi/ci a vlastní zkoušení pracovních činností. To vše v povolání, která nejsou pro danou skupinu příliš typická – chlapci navštěvují mateřské školy či nemocnice, dívky navštěvují stavby či dopravu.

Příkladem je německý program Girl's Day.² Téměř všechna ministerstva školství a relevantní státní subjekty SRN podporují každoroční účast dívek od 5. třídy výše na celoněmeckém Dni dívek v podnicích a organizacích, orientovaných zejména na techniku, informační technologie, řemeslo, přírodní vědy. Akce mají seznámit dívky s obory a činnostmi, které se považují za typicky mužské. Dívky při nich mohou navázat kontakty s odbornicemi z těchto oblastí a poznat blíže jejich práci. Koordinační místa upozorní rodiče dívek a vyzvou je k podpoře motivačním dopisem, kde apelují na spolupráci rodičů při rozvíjení talentů a silných stránek jejich dcer. Zároveň pomohou vyučujícím a vedení školy zajistit účast. Poskytnou všem zúčastněným stranám webové adresy a kontakty na instituce, jež Dny dívek pořádají. O závažnosti akce svědčí, že např. koordinační místo Bielefeld pro ni od počátku roku 2006 zřídilo speciální telefonní linku. Akce jsou po všech stránkách organizačně zajištěny – děti jsou pojištěny, účast potvrzena na zvláštním dokladu s podpisem rodičů, jenž platí jako omluvenka z vyučování. Z některých webových stránek si rodiče mohou stáhnout příslušný dokument a doručit jej vyučujícím. V České republice dosud podobné programy zcela chybí. Centrum kariérového poradenství, které působí při Národním ústavu odborného vzdělávání, snad brzy bude obdobnou aktivitu iniciovat. Tato myšlenka by se samozřejmě měla rozvíjet i směrem k rozšiřování genderově nestereotypních kariérních možností chlapců.

Když začaly děti ve třídě učitelky Terezy Kotrbové uvažovat o svém budoucím studiu a povolání, podnítilo to také ji v myšlenkách na to, jak dětem v těchto úvahách být co největší oporou a zdrojem informací. Vzpomínala na to, jak ona sama byla svými rodiči vedena k výběru povolání a byla rozhodnuta umožnit dětem rozhodnout se svobodněji. Její rodiče totiž používali argumenty, které byly velmi stereotypní – dnes už to Tereza věděla. Říkali jí, že jít na pedagogickou fakultu bude lepší než na medicínu, protože coby učitelka bude mít víc času starat se o rodinu. Ne, ona chtěla svým žákyním a žákům dopřát volbu na základě zaujetí povoláním. Vedla proto s dětmi diskusi o tom, jaké povolání a proč se jim líbí. Byla trochu zklamaná z toho, že každý uváděl jen velmi obvyklá povolání – zdravotní sestra, učitelka, řidič autobusu, programátor... A zdůvodnění bylo vůbec oříškem. Děti většinou říkaly „prostě se mi to líbí“ nebo „rodičům to připadá jako dobrý nápad“. S tím se Tereza Kotrbová nechtěla smířit. Rozhodla se proto, že zkusí dětem některá povolání blíže představit. Oslovila pár rodičů, o kterých věděla, že vykonávají zajímavé a netradiční povolání – soudkyni, policistku, učitele, kadeřníka... Všechny je pozvala na debatu do školy, a pak je i s dětmi navštívila na pracovišti, kde si žáci a žákyně prohlédli pracovní prostředí, vyzkoušeli si některé aktivity a měli možnost se zeptat na to, co je v souvislosti s daným povoláním zajímavé. Tereza Kotrbová byla překvapena, jak často děti pokládaly i otázky týkající se zastoupení žen a mužů v daném povolání. Byla proto ráda, že vybrala rodiče, kteří působí v genderově netypickém povolání. Děti tak měly možnost vidět, že žena může být úspěšnou policistkou a muž úspěšným učitelem v mateřské škole.

² Informace např. na www.girls-day.de, www.neue-wege-fuer-jungs.de

NÁMĚTY K ZAMYŠLENÍ

- 1) V dokumentu Priority a postupy MŠMT v prosazování rovnosti mužů a žen pro rok 2005 je uvedeno opatření, které stanovuje: podněcovat individuální schopnosti a zájmy o přípravu pro povolání v těch oborech, které jsou z hlediska pohlaví považována za netradiční. Přemýšlejte nad konkrétními kroky, které by mohly vést k naplnění tohoto opatření.
- 2) Udělejte miniprůzkum na škole, kam docházíte na praxi nebo kde vyučujete, případně mezi studujícími na vaší pedagogické fakultě, o tom, jak vnímají rovnost žen a mužů. Co podle jednotlivých vyučujících znamená snaha o rovnost a rovné příležitosti mužů a žen ve vzdělávání? Zkonfrontujte jejich odpovědi s dvěma převládajícími přístupy k rovnosti – rovnost jako genderová neutralita nebo rovnost jako genderová citlivost. Ke kterému z nich má většina vyučujících blíže? Uvědomují si i jiná možná pojetí a jejich rizika?
- 3) Pokuste se zformulovat námět na projektový den na II. stupni základní školy na téma rovnost žen a mužů. Jaký by byl cíl projektu, aktivity, zapojení tříd i jednotlivých žáků a žákyň, příprava atd.? Při formulaci námětu aplikujte koncept genderu.
- 4) Představte si základní školu, která se rozhodla ve svém školním vzdělávacím programu zdůraznit zaměření na budování rovných příležitostí dívek a chlapců ve vzdělávání. V programu je přímo uvedeno: Naše škola usiluje o to, aby každý žák i žákyně měli stejný prostor ke svému uplatnění v oblastech, které jsou mu/jí blízké. Rovnoměrně rozdělujeme finanční i jiné prostředky mezi dívčí a chlapecké oblasti. Jaké má škola pravděpodobně pojetí rovnosti žen a mužů? Jak podle vás vypadá v praxi? Jaké výhrady byste k výňatku z ŠVP mohli vznést? Pokuste se vyjádřit snahu školy o rovnost dívek a chlapců, avšak vycházejte přitom důsledně z genderové perspektivy. V čem by se obě formulace lišily?

Literatura

- Delamont, S. (2002). Gender and Education. In: Levinson, D. L. Cookson, P. W. Sadovnik, A. R. (eds.). Education and Sociology. An Encyclopedia. London, New York: RoutledgeFalmer.*
- Magno, C., Šilova, I., Wright, S. (eds.) (2003). Open Minds. New York: Open Society Institut.*
- Pavlík, P. (ed.) (2004). Stínová zpráva v oblasti rovného zacházení a rovných příležitostí žen a mužů. Praha: Gender Studies.*
- Priority a postupy při prosazování rovnosti mužů a žen v resortu školství na rok 2005. Praha: MŠMT.*
- Smetáčková, I. (ed.) (2005). Genderové aspekty přechodu žáků mezi vzdělávacími stupni. Výzkumná zpráva. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR.*

